

увати на різних етапах уроку: перевірки й оцінювання знань та умінь, пояснення нового матеріалу, узагальнення та систематизації вивченого. На основі писемних джерел організовується самостійне вивчення окремих тем та проблем у формі практичних і практично-лабораторних занять. Останнім часом почали активно розробляти алгоритми таких занять-досліджень. Все це свідчить про те, що писемні джерела виступають таким собі альтернативним інформаційним ресурсом до авторського тексту підручника в одному випадку, а в іншому – допоміжним компонентом, що спрямований на вдосконалення методики навчання історії в сучасній українській школі.

Примітки:

1. Баханов К.О. Лабораторно-практичні роботи у викладанні історії України : посіб. для вч. / К.О. Баханов. – К. : Генеза, 1996. – 208 с.
2. Мисан В. Сучасний урок історії : навч.-метод. посіб. / В. Мисан. – К. : Шк. світ, 2010. – 120 с.
3. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: 5-9 класи: Історія України. Всесвітня історія. Основи правознавства. – К. : Освіта, 2013. – 96 с.

В статтє обосновано целесообразность использования письменных источников на уроках истории Украины в 8 классе. Раскрыты особенности организации деятельности с письменными источниками на разных этапах урока и наведены примеры и схемы их использования. Работа с письменными источниками представлена как форма ученического научного исследования, что влияет на развитие предметных компетентностей учеников.

Ключевые слова: *школьное историческое образование, история Украины, методика изучения школьной истории.*

Отримано: 25.09.2015 р.

УДК 373.5.016:94(477)

Леся Гринюк

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ВАРІАТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У 9 КЛАСІ

У статті висвітлюються особливості викладання курсів за вибором: «Видатні постаті України кінця XVIII – початку XX ст.», «Світова слава українців» та «Геральдика» варіативної складової навчального плану з історії України у 9 класі в Кам'янець-Подільському ліцеї з посилено військово-фізичною підготовкою Хмельницької області.

Ключові слова: *варіативна складова навчального плану, навчальна програма, курси за вибором.*

Зміст середньої освіти для всіх типів навчальних закладів відображений у навчальних планах. Навчальний план – це документ, що визначає набір навчальних предметів, які вивчаю-

ть у закладі освіти, їх розподіл, тижневу й річну кількість годин, відведених на кожний навчальний предмет, структуру навчального року.

Згідно із Законом «Про загальну середню освіту»¹ базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів визначає структуру та зміст середньої загальної освіти через інваріантну і варіативну складові, які встановлюють періодичне та змістове співвідношення між освітніми галузями (циклами навчальних предметів), гранично допустиме навчальне навантаження на учнів та загальнорічну кількість навчальних годин.

Основні функції варіативної складової Базового навчального плану:

- *забезпечення індивідуальної орієнтованості змісту освіти* (надання кожному учню можливості вибору предметів і курсів, які поглиблюють і розширюють передбачений освітнім стандартом обов'язковий навчальний зміст, а також права підвищити свій загальноосвітній, загальнокультурний рівень шляхом вивчення окремих курсів, зміст яких виходить за межі передбачених інваріантною складовою навчального плану, прилучитися до різних видів практичної діяльності);
- *забезпечення всебічності розвитку особистості школяра* (здійснення цілеспрямованого впливу на розширення спектру інтересів сприяючи широкому повноцінному загальнокультурному розвитку учнів, їх фізичного вдосконалення);
- *корекційно-адаптивна функція* (гарантоване досягнення обов'язкового рівня загальноосвітньої підготовки учня шляхом організації спеціальних занять, групових та індивідуальних консультацій, тимчасового поділу класу на групи для вивчення окремих предметів тощо);
- *особистісно-розвивальна функція* (розробка й реалізація індивідуальних програм навчання та розвитку дітей, для яких, враховуючи їх індивідуальні психофізичні, інтелектуальні та інші особливості – обдаровані, з уповільненим розвитком, ослаблені – передбачений нормативними документами темп і режим навчання не є оптимальними)².

Пріоритетність тих чи інших функцій варіативної складової навчального плану зумовлюється освітніми цілями, а також особливостями учнівського контингенту конкретної школи.

Варіативна складова створює передумови для відображення у змісті природних, соціокультурних особливостей регіону, а головне – для диференціації, індивідуалізації, задоволення освітніх потреб груп і окремих учнів з урахуванням умов роботи конкретної школи. Значення варіативного компонента в змісті шкільної освіти поступово підвищується. Години варіативного компонента можуть пропорційно розподілятися між освітніми галузями інваріантної частини, використовують для вивчення курсів за вибором³.

Особливості викладання варіативної складової навчального плану з історії України у 9 класі можна простежити на прикладі курсів за вибором «Видатні постаті України кінця XVIII – початку XX ст.», «Світова слава українців» та «Гераальдика», які проводяться у Кам'янець-Подільському ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою Хмельницької області. Курси викладаються на основі навчальних програм для учнів 9 класів, затверджених Міністерством освіти і науки України від 12.03.10 №1/11-1652⁴.

В умовах становлення українського громадянського суспільства, перед історичною освітою постає завдання запропонувати підростаючому поколінню не лише сукупність знань, але й сприяти формуванню його національної свідомості, почуття гордості за власний народ і державу, бажання сприймати ідеї гуманізму та загальнолюдських цінностей. Серед таких цінностей – розуміння й усвідомлення місця та ролі особи в історичному процесі. Життєписи історичних осіб постійно ставали і стають предметом професійних зацікавлень багатьох представників суспільствознавчих дисциплін. З наукової точки зору персоналістика, як складова історіографії, продовжує користуватися незмінною популярністю у колах дослідників минулого⁵.

Постійним є інтерес учнів до видатних людей минулщини. Це пояснюється не лише привабливістю біографічного матеріалу конкретних осіб, але і тим, що крізь призму їхнього життя можна розкрити усю розмаїтість реальних історичних обставин, краще зрозуміти ті умови, в контексті котрих вони діяли. Окрім того, знайомство школярів з життєписами видатних діячів не тільки розважає, а й змушує задуматись над сутністю влади, величчю, внутрішніми переживаннями, місцем можновладців і простих людей в оточуючому світі, над їхніми обов'язками, ступенем особистої свободи.

За радянських часів вирішальну роль в історії відводили народним масам. Однак вона не може відбуватися без конкретних персон та поза їхньою свідомістю, ментальністю, ідеологією чи соціальною поведінкою. Загальний хід суспільного розвитку визначається геополітичними, природними, іншими об'єктивними закономірностями, а видатні постаті змушені діяти у рамках оточуючого їх середовища. Вивчення персоналістики допоможе учням зрозуміти причини, через котрі діяльність найвідоміших постатей України не привела до здійснення їхніх мрій та планів. Тому знайомство школярів з історичними особистостями відзначається на сьогодні науковою новизною й навчально-виховною актуальністю⁶.

Метою курсу «Видатні постаті України кінця XVIII – початку XX ст.» (Лист МОНУ від 12.03.10 № 1/11–1652) є формування в учнів основ наукового розуміння розвитку історичного процесу та місця, ролі й впливу особистості на його перебіг.

Завдання курсу:

1. Ознайомити учнів з біографіями видатних історичних діячів України кінця XVIII – початку XX століть; осмислити роль особи (а отже і своєї власної) в історичному процесі, а також її відповідальності за свої дії.
2. Формувати в школярів уміння застосовувати отримані знання, вміння та навички на практиці.
3. Навчити учнів аналізувати історичні джерела і використовувати їх як матеріал для дослідження.
4. Розвивати у дітей уміння висловлювати й відстоювати свої думки, оцінювати думки інших, виявляти розбіжності в різних позиціях та поглядах.
5. Виховувати в учнів риси толерантності, співчуття, поваги до інших культур.

Особливістю курсу «Видатні постаті України кінця XVIII – початку XX ст.» є те, що в ньому основний наголос робиться на особу в історії, її роль та вплив на історичний процес, адже історія – це перш за все людські стосунки й без людей така наука втратила б будь-який сенс. Запропонований курс дає змогу учням, досліджуючи життя та діяльність видатних людей, глибше розуміти перебіг історичного процесу⁷.

У процесі навчання учні зможуть не лише ознайомитись з життєписами видатних представників свого народу, а й сформулювати особистісні ставлення щодо них. Запровадження курсу дозволять школярам глибше зрозуміти національну ментальність, суспільну значимість особистості. Курс спрямований на формування майбутнього громадянина – патріота, адже людина стає активним представником нації тоді, коли досконало знає історію свого народу, його душу і національну вдачу.

Тематика курсу «Видатні постаті України кінця XVIII – початку XX ст.» складена у відповідності до програми загальноосвітніх навчальних закладів з історії України для 9 класу і суттєво доповнює її, враховуючи вікові можливості учнів та зважаючи на особливості їх розвитку. Програма розрахована на один навчальний рік (35 годин) і може використовуватись при вивченні як окремого допрофільного курсу, так і в класах з поглибленим вивченням історії. Кожен змістовий блок містить вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів⁸.

З метою формування в учнів умінь і навичок пошукової роботи у структурі запропонованого курсу передбачені уроки-галереї історичних портретів. Оскільки XIX століття доволі насичене персоналіями, на цих уроках школярі знайомитимуться із декількома історичними постатями. Такі уроки рекомендовано проводити у формі захисту учнівських творчих робіт. Школярі можуть написати реферат, підібрати джерела та документи для вивчення життя і діяльності того чи іншого іс-

торичного діяча, зібрати картотеку книг і статей з даної проблематики, скласти кросворди, ребуси, підготувати малюнки, портрети тощо.

Під час вивчення змісту тем слід упроваджувати активну самостійну роботу учнів. Це дозволить порівнювати різні підходи, виробляти вміння аргументовано і, головне толерантно відстоювати свої переконання та думки. Методи навчання мають бути зорієнтовані на всебічний і гармонійний розвиток школяра. Адже в сучасних умовах історична освіта повинна давати учням не тільки певні знання, але й сприяти розвитку їх внутрішнього світу, формувати адекватну реакцію на загальнолюдські цінності і негативне ставлення до будь-яких проявів нетерпимості – національної, релігійної, культурної⁹.

Програма не обмежує творчості вчителя: в разі потреби він може частково розширити чи, навпаки, звузити тематику, а також змінити запропоновану орієнтовну кількість годин на вивчення тієї чи іншої теми¹⁰.

Не менш важливу роль має викладання ще одного курсу за вибором варіативної складової навчального плану з історії України у 9 класі «Світова слава українців» (Лист МОНУ від 06.08.10 №1/11-7504)¹¹. Особливістю курсу є те, що в ньому основний наголос робиться на особу в історії, її роль та вплив на історичний процес, адже історія – це перш за все людські стосунки й без людей така наука втратила б будь-який сенс. Запропонований курс дає змогу учням, досліджуючи життя та діяльність видатних людей, глибше розуміти перебіг історичного процесу.

У процесі навчання учні зможуть не лише ознайомитись з життєписами видатних представників свого народу, а й сформувати особистісні ставлення щодо них. Запровадження курсу дозволять школярам глибше зрозуміти національну ментальність, суспільну значимість особистості. Курс спрямований на формування майбутнього громадянина – патріота, адже людина стає активним представником нації тоді, коли досконало знає історію свого народу, його душу і національну вдачу¹².

Метою дисципліни «Світова слава українців» формування предметних та соціальних компетентностей учнів; розвиток пізнавальних інтересів учнів, розширення їх світогляду, підвищення загальної культури; поглиблення знань з історії освіти, науки, культури, техніки; формування патріотичних почуттів та громадянської позиції.

Завдання курсу:

1. Посилити мотивацію до вивчення історії Батьківщини.
2. Розвивати історичне мислення учнів.
3. Поглибити історичні знання учнів про славетних українців.
4. Удосконалити вміння працювати з різними джерелами інформації; визначати головне, робити висновки.
5. Виховувати почуття патріотизму.

Програма курсу «Світова слава українців» розрахована на один навчальний семестр (17 годин)¹³.

Метою ще одного курсу за вибором «Геральдика» варіативної складової навчального плану з історії України у 9 класі є сформулювати в учнів уявлення про геральдику як одну з історичних дисциплін, з'ясувати її суть, значення та роль як історичного джерела, показати зв'язок з іншими допоміжними історичними дисциплінами (сфрагістикою, нумізматикою, генеалогією), навчити працювати з геральдичним матеріалом як історичним джерелом¹⁴.

Завдання курсу:

1. Розширити знання учнів про допоміжні історичні дисципліни, розкрити суть поняття геральдики як науки про складання, опис і використання гербів.
2. Ознайомити школярів з українськими гербами (їх систематизація, національні особливості, еволюція).
3. Формувати вміння «читати» символіку гербів, створювати власні геральдичні проекти.
4. Підвищити рівень загальних та спеціальних знань з історії.
5. Формувати творчий підхід до практичного застосування знань, в тому числі і в нестандартних ситуаціях.
6. Розвивати цілісне ставлення до науки і наукових знань.

Програма курсу «Геральдика» розрахована на один навчальний семестр (17 годин)¹⁵.

Отже, викладання варіативної складової навчального плану з історії України у 9 класі є необхідним для розвитку пізнавальних інтересів учнів, розширення їх світогляду, підвищення загальної культури; поглиблення знань з історії освіти, науки, культури, техніки; формування патріотичних почуттів та громадянської позиції.

Примітки:

1. Законом «Про загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
2. Джерела змісту освіти: навчальний план, навчальна програма, підручники [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ebk.net.ua/Book/synopsis/pedagogika/part6/035.htm>
3. Методичні рекомендації щодо використання годин варіативної складової навчальних планів для історичної та суспільствознавчої освіти школярів у 2014-2015 навчальному році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/>
4. Перелік навчальних програм для реалізації варіативної складової навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів, рекомендованих МОН молоді та спорту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/>
5. Лівун Н. Видатні постаті України кінця XVIII – початку XX століть. Програма допрофільного курсу. 9 клас. / Н. Лівун, В. Космірак,

- В. Островський // Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. – К., 2010. – Ч. 2. – С. 56.
6. Там само. – С. 58.
 7. Там само. – С. 60.
 8. Там само. – С. 61.
 9. Там само. – С. 65.
 10. Там само. – С. 68.
 11. Бученко А. Світова слава українців / А. Бученко, Н. Буднік // Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи. – К., 2010. – Ч. 3. – С. 3.
 12. Там само. – С. 4.
 13. Там само. – С. 5.
 14. Дрес З. Збірник навчальних програм для учнів 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку старшої школи / З. Дрес, Н. Журавська. – К., 2010. – Ч. 3. – С. 8.
 15. Там само. – С. 10.

В статье рассматриваются особенности преподавания курсов по выбору: «Выдающиеся личности Украины конца XVIII – начала XX вв.», «Мировая слава украинцев» и «Геральдика» вариативной составляющей учебного плана по истории Украины в 9 классе в Каменец-Подольском лицее с усиленной военно-физической подготовкой Хмельницкой области.

Ключевые слова: *вариативная составляющая учебного плана, учебная программа, курсы по выбору.*

Отримано: 25.08.2015 р.